

pregledni znanstveni članek
prejeto: 2008-10-01

UDK 903.4(497.4-14)

TRI PRAZGODOVINSKE NASELBINE NA SLOVENSKI OBALI. REVIZIJA IZKOPANEGA GRADIVA S SERMINA, KAŠTELIRJA NAD KORTAMI IN IZ PIRANA

Maša SAKARA SUČEVIĆ

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Inštitut za dediščino Sredozemlja, SI-6000 Koper, Garibaldijska 1
Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije Koper, Oddelek za dediščino, SI-6000 Koper, Titov trg 5
e-mail: masa.sakara@zrs.upr.si

IZVLEČEK

Članek predstavlja tri prazgodovinska najdišča na slovenski obali: Sermin, Kaštelir nad Kortami pri Izoli in Piran v luči podrobnejših analiz v preteklosti izkopanih najdb, ki jih danes hranijo večinoma brez konteksta v Pomorskem muzeju "Sergej Mašera" Piran in Pokrajinskem muzeju Koper.

Ključne besede: neolitik, bakrena doba, bronasta doba, železna doba, naselbine, gradišča, Sermin, Kaštelir nad Kortami pri Izoli, Piran

TRE SITI PREISTORICI SUL LITORALE SLOVENO. LA REVISIONE DEL MATERIALE ARCHEOLOGICO SCAVATO A SERMINO, A CASTELLIERE SOPRA CORTE E A PIRANO

SINTESI

Il contributo presenta tre siti pre- e protostorici sul litorale Sloveno: Sermino, Castelliere sopra Corte presso Isola e Pirano. Sono presentati nel contesto degli studi recenti sul materiale archeologico raccolto in campagne di scavo di vecchia data. Il materiale è conservato senza indicazioni stratigrafiche nel Museo del Mare "Sergej Mašera" di Pirano e nel Museo Regionale di Capodistria.

Parole chiave: neolitico, eneolitico, età del Bronzo, età del Ferro, insediamenti, castellieri, Sermino, Castelliere sopra Corte presso Isola, Pirano

Gričevnat svet slovenske Istre od Črnega Kala do obale in izliva Dragonje je geološko enoten in se sestoji iz mehkega laporja. Celotno območje je dobro prekrbljeno z vodnimi viri, ki se pojavljajo večinoma tik pod vrhom hriba v obliki potokov ali manjših izvirov. Analize peloda v Škocjanskem zatoku so pokazale, da je v obdobju bronaste in železne dobe območje poraščal gozd bukve, jelke in hrasta. Naravna vegetacija se je pred nekaj stoletji zaradi izsekavanja gozdov za potrebe intenzivnega pašništva močno spremenila in danes je gričevje večinoma poraščeno s hrastovim gozdom in deloma z borovci (Andrič, 2006, 31).

Na Tržaškem Krasu in v Istri so topografsko opredeljene številne prazgodovinske naselbine, ki pa še niso doživele prave revizije glede na zastopanost arheološkega gradiva na samih najdiščih. V prispevku obravnavamo prazgodovinske naselbine slovenske Istre, iz katerih poznamo gradivo, ki nam omogoča do neke mere njihovo časovno opredelitev (sl. 1).¹ Glede na njihovo lego jih lahko razdelimo na tiste v neposredni bližini morja, kot sta na primer Sermin in Piran (Svetličič, 1997; Stokin, 1990; 2004), in na značilne višinske utrjene naselbine (kaštelirje), ki so nekoliko pomaknjeni v notranjost, kot so na primer Kaštelir nad Korošci / *Castelliere di Monte Castellier degli Elleri*, Markovec, Pomjan, Kaštelir nad Kortami pri Izoli, Topolovec in Kortina pri Sv. Antonu.²

V prispevku predstavljamo tri izbrane, dominantne arheološke lokacije, s katerimi želimo ob tej slovesni izdaji, posvečeni jubileju prof. Mitje Guština, ponovno opozoriti na tri pomembne prazgodovinske naselbine v tem delu slovenske obale, saj dobro izpričujejo poselitev tega območja od poznega neolitika dalje.

SERMIN

Prazgodovinska naselbina se je raztezala tako na vrhu kot ob vznožju griča z ledinskim imenom Sermin. Ob severnem in vzhodnem delu vznožja griča teče reka Rižana (v rimski dobi mejna reka *Formio* in kasneje *Risanus*). Čeprav predstavlja Sermin manjšo vzpetino s 84 m nadmorske višine, je zaradi svoje odročne lege od zaledja pod Črnim Kalom dobro viden tako z morja kakor iz notranjosti. Že Carlo Marchesetti (1903, 72, fig. 7) je opisal Sermin kot hrib, katerega vrh je elipsaste oblike, obkrožen z nasipom, visokim od 3 do 6 m. Marchesetti je tu našel nekaj prazgodovinske keramike in bronast obesek v obliki košarice (Svetličič, 1997, 35 s,

sl. 17, t. 1: 11; Grahek, 2004, 152 s, sl. 41: 4). Grič in tudi sam vrh sta bila v preteklosti preoblikovana v kmetijske terase in kasneje poškodovana tudi z večjimi gradbenimi posegi, tako da danes na površini ni prepoznavnih sledov starejših poselitev.

Na vzhodnem delu vznožja griča je večja vzvišena raven trikotne oblike, dvignjena nad okolico med 5 in 10 m. Attilio Degrassi (1933, 4–6) je prav na tem mestu našel prazgodovinsko in rimskodobno keramiko, na podlagi katere je predvideval prazgodovinsko grobišče. V šestdesetih letih 20. stoletja je bilo to območje deloma uničeno z izgradnjo železniške proge in spremljevalnih objektov.

V letih od 1987 do 1991 so prav na tej ravni potekala zaščitna arheološka izkopavanja pod vodstvom Zavoda za zaščito naravne in kulturne dediščine Slovenije, enota Piran. Izkopani so bili arheološki predmeti iz obdobja neolitika, bronaste, železne dobe in rimskega obdobja (Snoj, 1992, 91 ss; Horvat, 1997). Prazgodovinsko gradivo je obdelala Vesna Svetličič in ugotovila, da se je poselitev pričela že v neolitskem obdobju. Največje število najdb pa pripada obdobju srednje bronaste do zgodnje železne dobe. Najdb iz razvite železne dobe je sorazmerno malo. Prav zaradi svoje lege na stičišču poti z morja proti notranjosti in iz Istre proti vzhodnoalpskemu prostoru naj bi imel Sermin pomembno vlogo posrednika v času bronaste in začetku železne dobe (Svetličič, 1997, 114 ss).

Arheološka ekipa pod vodstvom Damjana Snoja je v okviru zaščitnih izkopavanj leta 1990 in 1991 izkopala več sond približno 150 m² površine in nadzorovala izkop 200 m jarka za odvod meteornih voda. Zaradi intenzivne kmetijske obdelave in drugih izkopov ni bilo moč zaslediti stratigrafije. V sondi 91 J je bil izkopan rimskodobni objekt z dvema tlakoma, mlajšim iz malte in spodnjim, starejšim, iz zbite gline, ki je opredeljen v zgodnje rimsko obdobje (Snoj, 1992, 92). V neposredni bližini tega objekta so bili najdeni tudi odlomki prazgodovinskega ometa (Snoj, 1992, 91 s, t. 11: 1; Stokin, Josipovič, 1997, sl. 9).

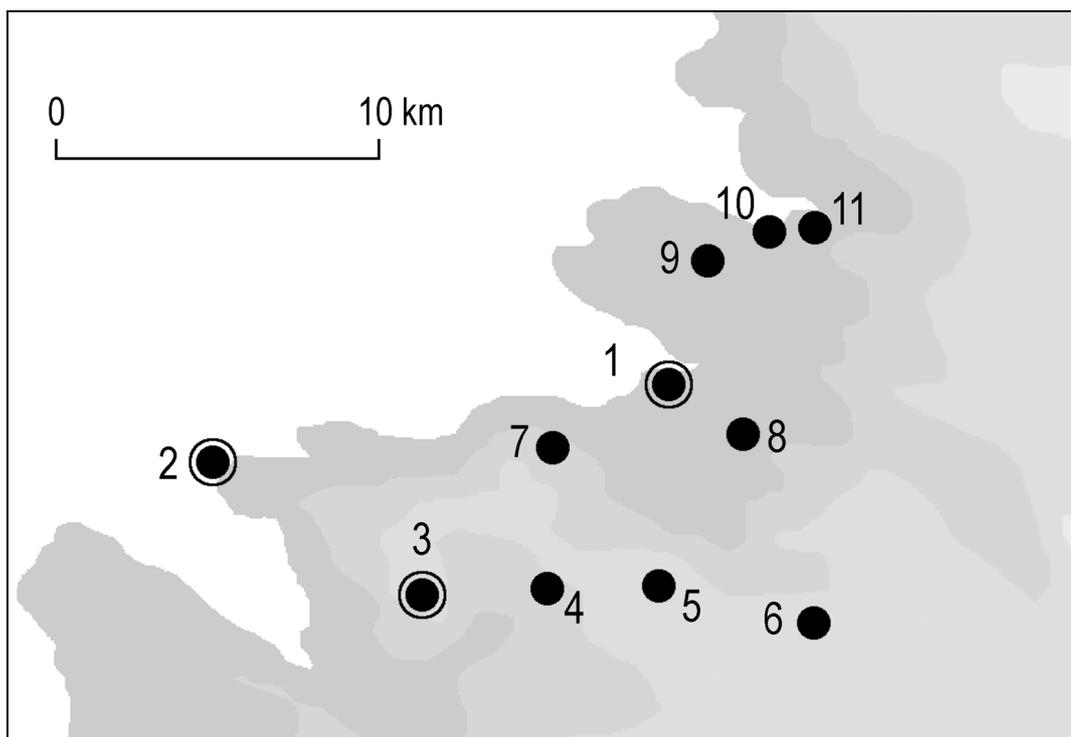
Iz teh raziskav predstavljamo izbor časovno oprijemljivega gradiva (1–29), da lahko skupaj z že objavljenimi najdbami jasno opredelimo naselbinske horizonte na Serminu.

Najstarejši horizont opredeljujejo odlomki lončeni- ne, ki sodijo v tako imenovano jadransko neolitsko kulturo Danilo, razprostranjene od Dalmacije, Istre s Tržaškim Krasom do Sammardenchie v Furlaniji³: odlomki

1 Primerjaj Marchesetti (1903), Flego, Rupel (1993), Poglajen (2007), ki na obravnavanem območju slovenske Istre ugotavljajo številna prazgodovinska najdišča. Za naš pregled smo upoštevali le tiste, ki imajo izpričane tudi najdbe, ki omogočajo njihovo časovno opredelitev.

2 Kaštelir nad Korošci/ *Cast. di M. Castellier degli Elleri* (Lonza, 1981), Markovec (Lonza, 1975–77, 133–150), Pomjan (Pavlin, 1987, 250, 252), Kaštelir nad Kortami pri Izoli (Boltin-Tome, 1967, 165 ss), Topolovec (Štrajhar, 2006, 222 s), Kortina pri Sv. Antonu (Sakara Sučević, v delu).

3 Npr. Batovič, 1979, 524 ss, karte 8–9, sl. 25–26; Petrić, 1979, 205–215; Barfield, 1972, 202; Montagnari Kokelj, Crismani, 1993, 19; Ferrari, Pessina, 1999; Forenbaheer, Miracle, 2006, 507.

1 Sermin, 2 Piran, 3 Kaštelir nad Kortami, 4 Grintovec, 5 Pomjan, 6 Topolovec, 7 Markovec, 8 Kortina pri Sv. Antonu 9 Kaštelir nad Jelarji / Monte Castellier degli Elleri, 10 Štramar / Stramare in 11 Žavljje / Zaule.

Sl. 1: V tekstu omenjena najdišča na Slovenski obali.

Fig. 1: Sites from the Slovenian coast mentioned in the text.

značilnega *rithona* in odlomki ostenja loncev z geometričnim in okrasom vrezanih spiral (Snoj, 1992, t. 1: 1–5).

V horizont poznega neolitika ali zgodnje bakrene dobe sodi kar nekaj oblik. Tako uvrščamo v to obdobje na primer pokalne posode (1–2), sklede z vrezanim vodoravnim žlebom pod robom ustja (3) in krožnik z ostrim klekom (4) ter odlomke ustij posod z vrezanim in vtisnjenim okrasom, običajno v motivu ribje kosti (8–11).

Značilnim "pokalnimi posodami", ki se pojavljajo pretežno v jamah Tržaškega Krasa in Istre, bi lahko pripisali odlomek izvihanega ustja z vrezi in odlomek noge (1, 2). Oblike pokalnih posod z ravnim robom ustja so začeli izdelovati na območju *Caput Adriae* že v srednjem neolitiku. Kasneje je postal rob ustja nekoliko izvihan.

Ta podrobnost omogoča, da poznemu neolitiku pripišemo tudi odlomek s Sermina.⁴ Sklede z vrezanim vodoravnim žlebom pod robom ustja (3) so v jamah Tržaškega Krasa zastopane v času od poznega neolitika do pričetka bakrene dobe.⁵ Krožnik z ostrim klekom (4) lahko oblikovno primerjamo s podobnimi v Dalmaciji, kjer so lahko tudi močno poslikani in so se pojavljali v srednjem in mlajšem neolitiku.⁶ Na območju *Caput Adriae* se je ohranila oblika, ki jo pogosto zasledimo prav v srednje- in poznoneolitskih ter zgodnjebakrenodobnih plasteh jam Tržaškega Krasa in Istre.⁷ Podobne odlomke ustij posod z vrezanim in vtisnjenim okrasom, običajno v motivu ribje kosti (8–11), poznamo iz jamskih poznoneolitskih oziroma bakrenodobnih kontekstov zgoraj omenjenega območja.⁸

4 Primerjaj Crismani, 2001, 176, fig. 7: 17; 8: 18; Forenbaher, Kaiser, 2006, 172 s, sl. 5.5: MN 1.1, t. 5.8: 5; glej še Turk *et al.*, 1993, 58 s.

5 Primerjaj Montagnari Kokelj *et al.*, 2002, 50 s; Uomini e orsi, 1997, tav. 9: 46; Montagnari Kokelj, Crismani, 1996, fig. 5: 21.

6 Npr.: Batović, 1979, 524 ss, 574 ss, sl. 25: 1, t. 84: 7; 93: 10; Forenbaher, Vranjican, 1985, 8, t. 2: 10.

7 Primerjaj: Gilli, Montagnari Kokelj, 1993, fig. 15: 99–101; 1994, fig. 8: 24; Forenbaher *et al.*, 2003, 70 s, fig. 4: 2.1.

8 Primerjaj Bressan, 1988–1989, t. 1: 2,5; Crismani, 2002–2003, 277, 279 s, fig. 6: 3; Gilli, Montagnari Kokelj, 1993, 186, fig. 17: 95–97; 27: 199.

Sl. 2: Piran, izkopavanja na trgu Prvega maja, leta 1988: keramični lonec (foto: arhiv Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Piran).

Fig. 2: Piran, excavations at Trg prvega maja square in 1988: ceramic pot (photo: archive of the Institute for the Protection of Cultural Heritage of Slovenia, RU Piran).

Sl. 3: Piran, izkopavanja na trgu Prvega maja, leta 1988: keramična skleda (foto: arhiv Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Piran).

Fig. 3: Piran, excavations at Trg prvega maja square in 1988: ceramic bowl (photo: archive of the Institute for the Protection of Cultural Heritage of Slovenia, RU Piran).

V naslednji časovni horizont, konec bakrene dobe ali morda le že v zgodnjo bronasto dobo, sodi večina gradiva, izkopanega leta 1991. Gre predvsem za odlomke lončenine, okrašene v tehniki metličenja in glede na oblikovanost ustja lahko ločimo tri glavne oblike: sklede z rahlo izvihanim ustjem, pogosto okrašenim z vtisi prstov (5); lonci z ravnim ustjem, ki je lahko okrašeno z vtisi šila ali prstov, metličenje se pojavlja tudi na notranji strani posode (6), in kroglasti lonci z uvihanim ustjem, ki je pogosto okrašeno z vtisi prstov (7). Metličenje se pojavlja v številnih jamah Tržaškega Krasa in v Istri poleg Brionov še v jamah Cingarella, Trogrla, Novačka, Podosojna, Pupičina pečina, jama Serbani, S. Romualdo, Nugla in planih najdiščih, kot so Šandalj, Pradišel, ter na višinskih naselbinah, kot na primer Limska Gradina, Golaš, Picugi, Moričovica in nenazadnje Kaštelir pri Izoli (31, 33) (Crismani, 2001, 178, fig. 8: 22–23; 9: 26–27, 33–34; 14: 77; 2002–2003, 279, fig. 6–7; Montagnari Kokelj, 1994, 75; Buršič-Matijašič, 1994, 247ss.). Okras je sicer kronološko težko opredeljiv in ga zaenkrat najdemo v horizontih od zgodnjega neolitika do zgodnje bronaste dobe (Turk et al., 1993, 59).

Ob vznožju griča predvidevamo poselitev v srednji bronasti dobi, za kar govore najdbe iz izkopa A leta 1987 (Svetličič, 1997, 113). V tem času je v Istri in na Tržaškem Krasu prevladoval višinski z okopi utrjen kaštelirski tip naselbin (Hänsel et al., 1999, 154ss; Flego, Rupel, 1993). Iz tega obdobja lahko izpostavimo zlasti odlomke posebnih keramičnih oblik, kot so trinožniki (18), in odlomke lončenine, kot so veliki lonci za shranjevanje s tunelastimi in trakastimi ročaji (14), skodele s skoraj polirano površino, izdelane iz fino zrnate lončarske mase, značilni vodoravni ročaji z globokim vrezom (15) in okras pritrjenega plastičnega rebra v obliki križa in plastične bradavice (16, 17).⁹

Oblike pozne bronaste dobe oziroma zgodnje železne dobe Istre predstavljajo latvice s poševno fasetiranim uvihanim ustjem (19), velike posode z izvihanim ravno fasetiranim ustjem (20), skodele s presegačimi ročaji z vrezanim okrasom (24), značilne za železodobno stopnjo Istra Ia, in veliki pladnji (29), ki so jih po vsej verjetnosti uporabljali za peko kruha glede na premer, ki ne preseže 25 cm ter glede na sledove žganja na zunanji (rdeča) in notranji (črna) površini posode.¹⁰

Starejša železna doba je kar dobro zastopana z značilnimi oblikami in okrasjem, kot so klekaste sklede z vrezi in vtisi šila (21), vrči (22), lonci z okrasom razčlenjenih plastičnih reber, veliki lonci z držaji v obliki pritrjenih polmesečastih reber (23), bikonični lonci z držaji (25) in tunelasti ročaji (27) (Sakara Sučević,

2004, 52, 78, sl. 7, 11). Njeno mlajše obdobje označujejo vplivi iz estenskega in svetolucijskega prostora, ki so vidni v prisotnosti odlomkov poslikanih keramičnih situl (26); in okrašenega hišnega lepa (28) (Sakara Sučević, 2004, fig. 7, 11, 12; Dular, 1999, 109 ss; Žbona Trkman, Svoljšak, 1981).

Vsekakor smemo domnevati, da je bila neolitska in bakreno- oziroma bronastodobna naselbina postavljena ob vznožju. Ali je bil v tem času poseljen tudi vrh in druga območja Sermina, ni podatkov. Odlomki lončenine in hišni lep potrjujejo obstoj železodobnega objekta ob vznožju griča, v istem času pa je bil poseljen in po vsej verjetnosti z okopom, ki ga je dokumentiral Marchesetti, utrjen tudi vrh Sermina.

KAŠTELIR NAD KORTAMI PRI IZOLI

Kaštelir nad Kortami pri Izoli (v nadaljevanju Kaštelir) predstavlja eno večjih prazgodovinskih naselbin v slovenskem delu Istre. Naselbinsko območje dominira nad okolico in bližnjo vasjo Korte (nekoč tudi Dvori nad Izolo) na 271 m nadmorske višine. Od tu se širi pogled na morje in v notranjost Istre ter v bližnjo dolino Drnice in osrednji del Šavrinskega gričevja (sl. 1).

Jedro prazgodovinske naselbine Kaštelir je ovalne oblike in na njem sta vidna dva mogočna, prečna, suhozidana kamnita obzidja, ki gradišče delita na vzhodni in zahodni del oziroma varujeta naselbino proti vzhodu. Izkopavanja naselbine so pokazala, da so naselbinske plasti tanke oziroma zaradi oranja niso več ohranjene (Boltin, 1958–59a, 237, 243; 1967, 165 ss).

Kaštelir je opisal in narisal že Carlo Marchesetti (1903, 74, t. 9: f.1). Prva arheološka sondiranja Elice Boltin-Tome iz tedanjega Mestnega muzeja Piran, danes Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, v letih 1956 in 1957 po območju Kaštelirja so dala nekaj prazgodovinskega gradiva (Boltin, 1958–1959a, 237 ss; 1958–1959b, 279; 1958–1959c, 293; 1960–1961, 195; Karinja, 2005, 48). Leta 1960 in 1962 je bil sondiran glavni prečni okop. Odkritih je bilo 11 med seboj vzporedno potekajočih zidov in dva prečna, vidna le še v profilu. E. Boltin-Tome je zidove opredelila v tri kronološke faze: prvo na podlagi apulske keramike v zgodnjo železodobno dobo, drugo z estensko keramiko v razvito starejšo železodobno dobo in tretjo v rimsko obdobje. Glavni del prazgodovinske naselbine naj bi bil glede na sondažna izkopavanja na zahodnem delu gradišča (Boltin, 1960–1961, 195).

Skleda z žlebom pod robom ustja, tako imenovana "hvarska skleda" (30), ki jo običajno zasledimo v jamskih kontekstih Tržaškega Krasa,¹¹ in lončenina, okrašena v

9 Primerjaj Hänsel et al., 1999, Abb. 26–31; Buršič-Matijašič, 1998, tav. 29, 59–60; Sakara Sučević, 2004, 99s, fig. 18: 6–7, 10.

10 Primerjaj Sakara Sučević, 2004, 43, 60, 62, 88s, sl. 6, 8, n. 723–724, 726.

11 Glej op. 5.

tehniki metličanja (31, 33),¹² sodi v bakreno dobo in kaže na zelo zgodnji začetek življenja na tem prostoru.

Obdobje srednje bronaste dobe opredeljuje značilni ročaj s ploščico in skodela z ročajem s trikotnim presekom (34–35). V isti čas lahko umestimo tudi odlomek trinožnika z luknjo na nogi (36), ki se sicer pojavljajo tudi še v železni dobi.¹³

Pozno bronasto dobo oziroma zgodnjo železno dobo po istrski kronologiji zaznamujejo vplivi iz Podonavja, ki se v Istri kažejo z značilno lončenino, kot so lonci z izvihanimi fasetiranimi ustji in latvice s poševno žlebljenim ustjem (37–39) (Sakara Sučević, 2004, 57 s, 82 s, sl. 8, 12).

Z nastopom zgodnjega halštata se je na istrski keramiki pojavilo okrasje v tehniki vtiskovanja psevdovrvice in vrezi geometričnih vzorcev (41–43). Svojevrstno posebnost v Istri predstavlja na Kaštelirju najdena skodela s presegajočim ročajem okroglega prereza (40). Podobna je bila odkrita v prazgodovinskih plasteh Concoridie Sagittarie v Benečiji, kjer je opredeljena v 8.–7. stoletje pred n. š. (Tra Sile e Tagliamento, 1997, 276, 282, fig. 60: 234).

Kaštelir povezujejo z estenskim in svetolucijskim kulturnim območjem tudi značilne keramične situle 7.–6. stoletja pred n. š. (44–49), ki jih v Istri srečujemo v grobovih s pomembnih prazgodovinskih najdišč, kot na primer v Nezakciji, Picugih, Beramu in na Kaštelu pri Bujah. Na Kaštelirju je bilo izkopanih več odlomkov situl, ki so okrašene z vtisi, s pritrjenimi plastičnimi rebri in s črno pobarvanimi vodoravnimi pasovi. Nekatere situle imajo površino celo polirano (46) (Sakara Sučević, 2004, 81 ss, sl. 12).

Odlomki subgeometričnega daunijskega kraterja so bili skupaj z estensko keramiko na Kaštelirju izkopani v plasti I v sondi prečnega kamnitega nasipa. Plast, opisana kot mastna črna zemlja z drobnim kamenjem, se je od ostalih močno razlikovala (Boltin-Tome, 1967, 170, t. 1, 2, pril. 2). Grobovi z daunijsko in estensko keramiko so bili najdeni v obrambnem nasipu prazgodovinskega Nezakcija (Mihovilič, 2001, 27 ss, sl. 24), zato smemo morda domnevati, da glede na stratigrafijo, opis črne žganinske (?) plasti in pomembne najdbe dragocenejšje lončenine gre tudi v primeru Kaštelirja za ostanke že v antiki uničenega groba.

Kaštelir sodi v maloštevilno skupino kaštelirjev, kot so na primer Tabor/*Monrupino*, Kaštelir nad Korošci/*M. Castellier degli Elleri*, Kaštelir pri Novi vasi/Brtonigla, Nezakcij (Cardarelli, 1983, tav. 23; Sakara Sučević, 2004; Mihovilič, 2001), ki z najdbami potrjujejo

dolgotrajno poselitev v bakreni, bronasti in železni dobi ter tudi v rimskem obdobju.

PIRAN

Prve naselbine na piranskem polotoku so bile postavljene v zavetrje vzpetine, na kateri danes stoji cerkev sv. Jurija. Polotok je verjetno imel pomembno geostrateško vlogo že v prazgodovini, kar lahko slutimo iz imena *Piranon*, ki ga je v 7. stoletju zapisal anonimni geograf iz Ravene. Običajno se ime mesta povezuje z grško besedo "Pyr" – ogenj, kar nakazuje na pomen svetilniške vloge polotoka in izročilo grških kolonizatorjev v poznohelenističnem obdobju na Jadranu (Šašel, 1992, 685).

Leta 1988 je Zavod za zaščito naravne in kulturne dediščine Slovenije, enota Piran pričel z obsežnejšimi zaščitnimi izkopavanji v velikosti 500 m² na severovzhodnem delu Trga prvega maja oziroma na *Piazza Vecchia*, v neposredni bližini cerkve sv. Štefana.

Območje je bilo na podlagi izkopanega gradiva poseljeno vsaj že v bronasti dobi, zagotovo v srednji bronasti in železni dobi ter vse do poznorepublikanskega obdobja (Stokin, 1990, 181–183; 2004, 21 ss; Stokin, Karinja, 2004, 45 ss).

Sledove zgodnejše naselbine predstavljata odlomka ustja in ostenja z vtisi prstov (51–52), ki jih lahko opredelimo v pozni eneolitik ali v zgodnjo bronasto dobo. Morda smemo zaradi njenih tehnoloških značilnosti v zgodnjo bronasto dobo uvrstiti tudi skodelico s trakastim ročajem z vodoravnim žlebom in izrastkom ter ostrim klekom v spodnjem delu ostenja (50), čeprav v Istri in na Tržaškem Krasu zanjo ni pravih analogij.

Skoraj v celoti ohranjen lonec in široka nizka skodela (sl. 2, 3) lahko morda prav zaradi dobre ohranjenosti in njune bližnje lege pripišemo grobnemu inventarju iz srednje bronaste dobe. Iz Pirana, brez natančne lokacije, poznamo tudi dve bodali iz zgodnje in/ali srednje bronaste dobe, ki morda izvirata iz grobnega konteksta (Šinkovec, 1995, 94, 98, t. 27: 181; 28: 192). Drugo prazgodovinsko gradivo lahko opredelimo v srednjo bronasto (53–56) in v železno dobo (57–61).

Med izkopavanji na Trgu prvega maja v Piranu zaradi visoke talne vode ni bilo mogoče slediti stratigrafiji. Najdbe vsekakor opozarjajo na prazgodovinsko in rimskodobno poselitev; morda je bilo v srednji bronasti dobi na tem mestu tudi grobišče. Vzpetina s Sv. Jurijem je vsekakor nudila zavetje pred močno burjo, nekatere najdbe pričajo za poselitev na njenem vrhu tudi v

12 Primerjaj Crismani, 2002–2003, 279s, fig. 6: 3–5; Gilli, Montagnari Kokelj, 1994, fig. 7: 7–8; 16: 88–92; 30: 236; 37: 351–354; Buršič-Matijašič, 1994, fig. 3: 10, 12; Turk et al., 1993, 59.

13 Primerjaj Cardarelli, 1983, 92s; Buršič-Matijašič, 1997, 67–69, t. 21: 352; 25; 32: 499; 33: 501, 503; 37: 536–537; 39: 551; Sakara Sučević, 2004, 88, n. 718–722.

železni dobi in v poznorimskem obdobju (Snoj, Novšak, 1992, 268–272).

SKLEP

Revizija izkopavanj in gradiva na dveh bližnjih najdiščih Štramar/*Stramare* in Žavlje/*Zaule* je pokazala poselitev tega območja že vsaj od poznega neolitika oziroma zgodnjega eneolitika dalje (Flego, Rupel, 1991; Bernardini, Betic, 2008). Tako smo dobili skupaj z nedavno odkritim neolitskim najdiščem Grintovec¹⁴ in Serminom kar močno podoba prvih poselitev že v neolitiku, kar lepo dopolnjuje tudi slika na koncu kamene dobe v bakreni dobi, ko so bili tudi na Kaštelirju pri Kortah prvi prebivalci.

Poselitev vzpetin so po zaslugi analize gradiva iz Kaštelirja pri Kortah, Sermina pa tudi Grintovca opredeljene že v predkaštelirsko obdobje, kar govori verjetno na podoben način življenja in gospodarjenja s prostom, a povsem drugačno socialno razslojenost družbe, ki vsekakor omogoči nastanek kaštelirjev z mogočnimi okopi. Revizijski podatki izkopavanja sonde prečnega okopa iz let 1960 in 1962 na Kaštelirju nad Kortami govorijo o zapletenem nasebinskem vzorcu, ki se z obdobji spreminja in morda pod delom obrambnega okopa vsebuje grobove "kaštelirskih" veljakov starejše železne dobe.

Vsekakor je slovenska obala in njeno zaledje aktualno od neolitika dalje in v vseh obdobjih se pojavljajo predmeti, od rythona danilske kulture do estenske in daljne daunijske keramike, ki dokazujejo, da je bila posredna ali celo neposredna izmenjava dobrin z oddaljenimi kulturami Dalmacije, venetskega prostora in celo Picena ves čas prisotna, s tem pa tudi gospodarstvo obravnavanega območja in družbeni status njegovega prebivalstva. Čeprav je obdobje mlajše železne dobe zastopano s skromnimi podatki (Guštin, 1987a; 1987b; 1989), pa ima toliko večji pomen sorazmerno zgodnji pojav številnih rimskih obalnih naselbin (Cunja, 1992, 67 ss.), ki spodbudijo skokovit razvoj nove poselitve in gospodarskega razcveta v zgodnjem cesarstvu.¹⁵

KATALOG

FLM – finozmata lončarska masa
DLM – drobnozmata lončarska masa
GLM – grobozmata lončarska masa
Vel. – velikost
rpu – rekonstruiran premer ustja
rpr – rekonstruiran premer ramena
rpd – rekonstruiran premer dna
PM Piran – Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran
PM Koper – Pokrajinski muzej Koper
inv. št. – inventarna številka

SERMIN

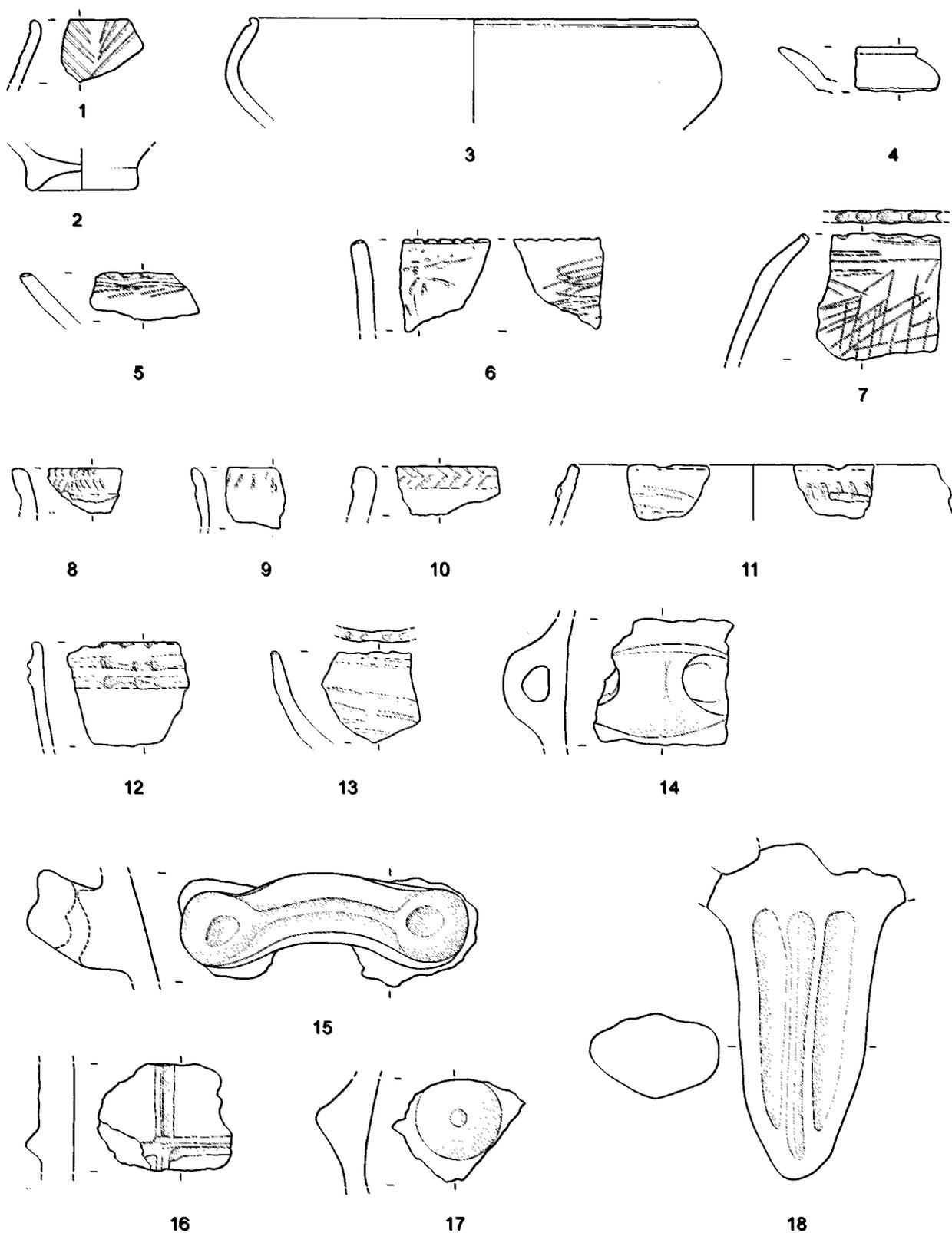
- 1 Odlomek ustja pokalaste posode (?) z vrezanim okrasom, svetlo rdeče barve. DLM. Vel. 41x35x5 mm. PM Piran, inv. št. SR-49.
- 2 Odlomek nizke noge pokalaste posode, rumenkasto rdeče barve. DLM. Vel. 46x23x7 mm, rpd 92 mm. PM Piran, inv. št. SR-86, 403.
- 3 3 odlomki sklede z vrezanim žlebom pod ustjem, temno rdeče in sive barve. DLM. Vel. 50x46x7 mm; 76x54x7 mm; 51x39x7,5 mm, rpu 230 mm. PM Piran, inv. št. SR-15.
- 4 Odlomek ustja krožnika s klekom, rdečkaste barve. FLM. Vel. 43x32x8 mm. PM Piran, inv. št. SR-3.
- 5 Odlomek ustja sklede, svetlo rjave barve, z metličnim okrasom. DLM. Vel. 55x36x9 mm. PM Piran, inv. št. SR-153.
- 6 Odlomek ustja lonca z vtisom prstov in metličnim okrasom, rumenkasto rdeče barve. GLM. Vel. 54x57x9 mm. PM Piran, inv. št. SR-44.
- 7 Odlomek ustja lonca z vtisi prstov in metličnim okrasom, rdečkasto rjave barve. GLM. Vel. 64x66x7 mm. PM Piran, inv. št. SR-201.
- 8 Odlomek ustja posode z vrezji žlebov na robu ustja, rdeče barve. PM Piran, inv. št. SR-33.
- 9 Odlomek ustja posode z vtisi nohtov pod ustjem, temno sive barve. DLM. Vel. 33x33x5 mm. PM Piran, inv. št. SR-442/1.
- 10 Odlomek ustja posode z vtisi šila na robu ustja, rdečkasto rjave barve. DLM. Vel. 58x30x11 mm. PM Piran, inv. št. 438, SR-42.

¹⁴ Po zaslugi terasiranja hriba za kmetijsko rabo jeseni 2008 odkrito najdišče (Sakara Sučević, v obdelavi).

¹⁵ Zahvaljujem se Elici Boltin-Tome, višji kustosinji Snježani Karinji in direktorju Pomorskega muzeja "Sergej Mašera" v Piranu Flaviju Boninu, Mateju Župančiču iz Pokrajinskega muzeja Koper ter mag. Marku Stokinu iz Zavoda za varovanje kulturne dediščine Slovenije, OE Piran, da so mi omogočili vpogled in obdelavo gradiva s Kaštelirja nad Kortami pri Izoli, Sermina in Pirana za objavo. Zahvala gre tudi prof. Mitji Guštinu za redakcijo prispevka, prof. Bibi Teržan za vpogled v gradivo Monkodonje, Buršič-Matijašič za konzultacije v zvezi z metličasto keramiko ter sodelavcem Andreju Preložniku, Alenki Tomaž za vsebinska vprašanja in Janji Tratnik za izdelavo risb. Zahvaljujem se tudi Andreju Gaspariju in Federicu Bernardiniju za posredovanje podatkov.

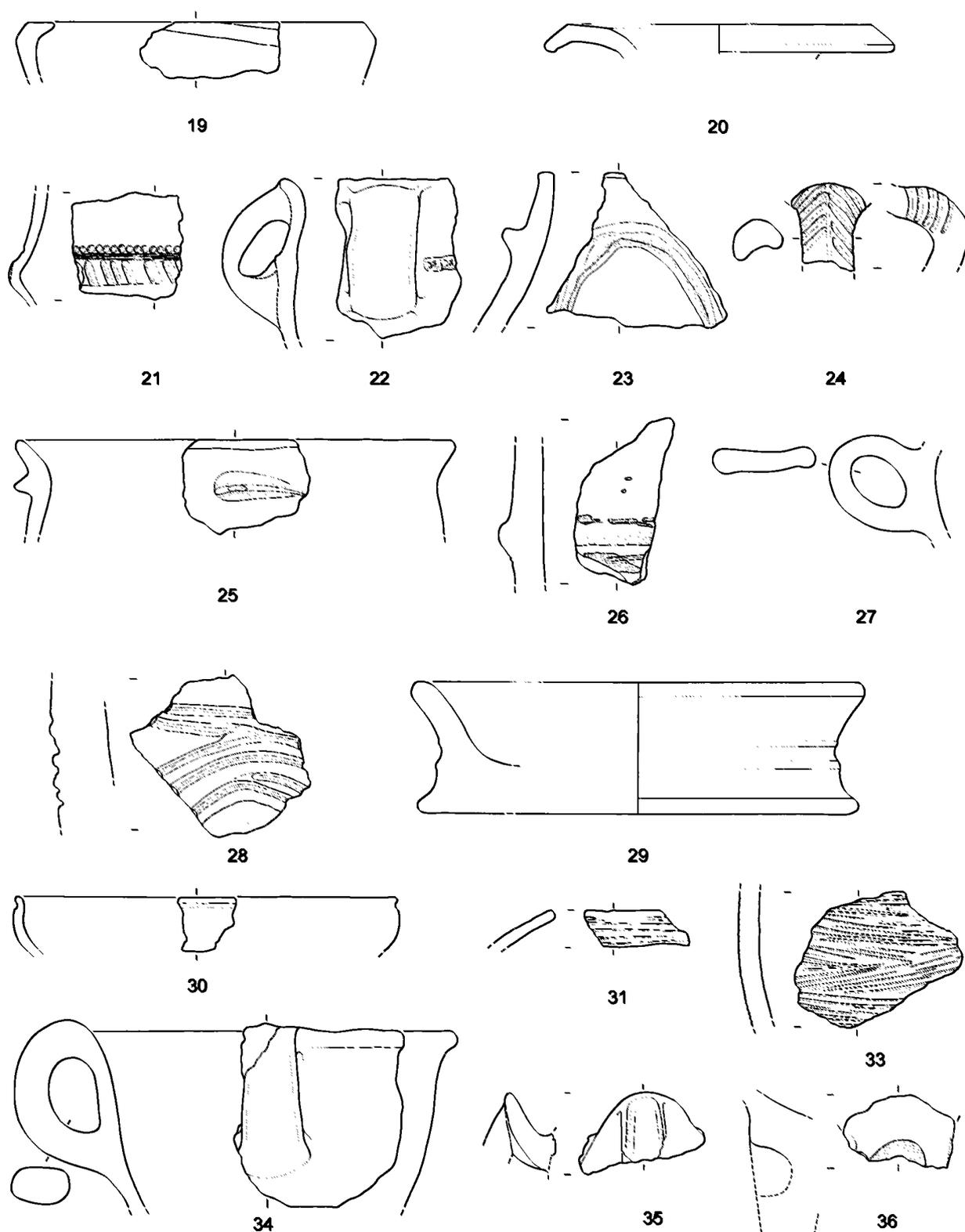
- 11 Odlomek ustja posode s pritrjenim plastičnim rebrom z vtisi šila, sivkasto rjave barve. DLM. Vel. 46x33x7 mm, rpu 210 mm. PM Piran, inv. št. 403, SR-237.
- 12 Odlomek ustja sklede s pritrjenimi plastični rebri z vtisi prstov, temno rdeče sive barve. DLM. Vel. 67x59x7 mm, rpu 162 mm. PM Piran, inv. št. 441, SR-11.
- 13 Odlomek ustja posode z vtisi prstov na robu ustja in metličenjem na notranji in zunanji površini, rdečkasto rjave barve. DLM. PM Piran, inv. št. SR-44/2.
- 14 Dva odlomka tunelastega ročaja, rdečkasto rumene barve. GLM. Vel. 71x63x9 mm. PM Piran, inv. št. SR-234.
- 15 Dva odlomka vodoravnega ročaja s širokim žlebom, rumenkasto rdeče barve. GLM. Vel. 68x53x13; 121x49x26 mm. PM Piran, inv. št. 204, SR-16.
- 16 Odlomek posode (?) z okrasom pritrjenih plastičnih reber, svetlo rjave barve. DLM. Vel. 69x56x19 mm. PM Piran, inv. št. SR-81.
- 17 Odlomek ostenja posode z okrasom pritrjene plastične bradavice, svetlo rdeče barve. DLM. Vel. 70x55x11 mm. PM Piran, inv. št. SR-217.
- 18 9 odlomkov noge trinožnika, rdeče barve. GLM. Vel. 105x178x48 mm. PM Piran, inv. št. SR-91.
- 19 Odlomek uvihanega ustja latvice s poševnimi fasetami na robu ustja, svetlo rdečkasto rjave barve. DLM. Vel. 73x30x7 mm, rpu 176 mm. MP Piran, inv. št. SR-54.
- 20 Odlomek izvihanega ustja lonca z ravnima fasetama na notrani strani ustja, rdeče barve. DLM. Vel. 48x25x8 mm, rpu 273 mm. PM Piran, inv. št. SR-161.
- 21 Odlomek ostenja sklede s klekom z vrezanim in vtisnjenim okrasom, sive in rdeče barve. DLM. Vel. 57x54x8 mm. PM Piran, inv. št. SR-185.
- 22 Odlomek ustja z ostenjem in ročajem vrča s pritrjenim okrasom razčlenjenga rebra, svetlo rjave barve. DLM. Vel. 66x81x8 mm. PM Piran, inv. št. SR-271.
- 23 Odlomek ustja lonca s pritrjenim polmesečastim držajem, rdečkasto rumene barve. GLM. Vel. 96x85x13 mm. PM Piran, inv. št. SR-230.
- 24 Odlomek ročaja skodele z vrezanim okrasom, rdeče barve. DLM. Vel. 37x41x19 mm. PM Piran, inv. št. SR-206.
- 25 Odlomek ustja z vratom lonca s pritrjenim jezičastim držajem, rjave barve. DLM. Vel. 66x50x8 mm, rpu 224 mm. PM Piran, inv. št. SR-27.
- 26 Odlomek ostenja pytosa, s pritrjenim plastičnim rebrom, rdeče barve. GLM. Vel. 51x87x15 mm. PM Piran, inv. št. SR-69.
- 27 Trije odlomki tunelastega ročaja, svetlo rjave in sive barve. Vel. 69x66x11 mm. PM Piran, inv. št. SR-227.
- 28 Odlomek hišnega lepa z vrezanim okrasom, svetlo rjave barve. PM Piran, inv. št. SR-183.
- 29 Odlomek pladnja, rumenkasto rdeče barve. GLM. Vel. 81x67x12 mm, rpu 273 mm. PM Piran, inv. št. SR-304.
- KAŠTELIR NAD KORTAMI PRI IZOLI
- 30 Odlomek ostenja sklede z vrezanim žlebom pod robom ustja, rjave barve. DLM. Vel. 30x29x6 mm, rpu 195 mm, PM Koper, inv. št. 244/2.
- 31 Odlomek ustja kroglastega lonca z metličenim okrasom, rjave barve. DLM. Vel. 53x20x7 mm, PM Koper, inv. št. 240/1.
- 33 Odlomek ostenja lonca z metličenim okrasom, rdeče barve. GLM. Vel. 88x77x11 mm, PM Koper, inv. št. 240/2.
- 34 5 odlomkov sklede z ročajem, svetlo rjave barve. DLM. Vel. 78x103x10 mm. PM Piran, brez inv. št.
- 35 Odlomek ročaja s trikotno ploščico, sivorjave barve. FLM. Vel. 68x31 mm. PM Piran, inv. št. 390.
- 36 Odlomek trinožnika z luknjo, sivkasto rjave barve. FLM. Vel. 69x45x12 mm. PM Piran, brez inv. št.
- 37 Odlomek izvihanega ustja z dvema ravnima fasetama na notranji strani lonca, črne barve. FLM. Vel. 95x40x14 mm, rpu 185 mm. PM Piran, inv. št. 92.
- 38 Odlomek uvihanega ustja z ostenjem latvice s poševnimi kanelurami na robu ustja, temno sive barve. DLM. Vel. 60x43x10 mm, RPU 153 MM. PM Piran, inv. št. K10.
- 39 Odlomka ustja z ostenjem latvice s poševnimi fasetami na robu ustja, svetlo rdeče barve. DLM. Vel. 41x52x9 mm; 43x62x8 mm. PM Piran, brez inv. št.
- 40 Odlomek ustja z ročajem skodele, temno rjave barve. GLM. Vel. 58x69x10 mm. PM Piran, inv. št. 378.
- 41 Odlomek ostenja lonca z vrezanim okrasom, temno rjave barve. GLM. Vel. 73x64x6 mm. PM Piran, inv. št. 334.
- 42 Odlomek ostenja lonca z vrezanim in vtisnjenim okrasom, črne barve. FLM. Vel. 51x49x12 mm. PM Piran, brez inv. št. 236.
- 43 Odlomek ostenja lonca z vtisnjenim okrasom psevdovrvice, rdeče barve. DLM. Vel. 29x28x10 mm, PM Piran, inv. št.
- 44 Odlomek ustja z vratom situle z ostanki črnega premaza, temno sive barve. DLM. Vel. 109x58x7 mm, rpu 240 mm. PM Piran, inv. št. 376.
- 45 Odlomek ramena situle, polirana površina, temno rjave barve. DLM. Vel. 133x71x5 mm, rpr 210 mm. PM Piran, inv. št. 338.
- 46 Odlomek vratu in ramena situle z vtisnjenim okrasom, polirana površina, temno rjave barve. DLM. Vel. 133x71x8 mm, rpr 210 mm. PM Piran, inv. št. 338.
- 47 Odlomek ostenja situle s pritrjenim plastičnim rebrom, polirana površina rdeče barve z ostanki črnega premaza. GLM. Vel. 153x106x11 mm. PM Piran, inv. št. 345.

- 48 Odlomek dna situle z delom noge, rdeče barve s temno rdečim premazom. FLM. Vel. 56x42x5 mm. PM Piran, inv. št. 111.
- 49 Odlomek noge z delom dna situle, polirana površina, rdečkasto rjave barve. FLM. Vel. 40x25 mm, rpd 80 mm; PM Piran, brez inv. št.
- PIRAN
- 50 Odlomek ustja z ročajem skodelice, rjave barve. DLM. Vel. 62x84x7 mm. PM Piran, inv. št. 2382.
- 51 Odlomek ustja posode z vtisi prstov, svetlo rjave barve. DLM. Vel. 31x42x8 mm. PM Piran, inv. št. 2580.
- 52 Odlomek ostenja z vtisi prstov, rdeče barve. DLM. Vel. 37x39x13 mm. PM Piran, inv. št. 2066.
- 53 Odlomek ustja z ostenjem lonca z vrezanimi plitkimi žlebovi, rjave barve. DLM. Vel. 60x75x8 mm. PM Piran, inv. št. 2421/1.
- 54 Odlomek ostenja posode s pritrjenimi vodoravnimi razčlenjenimi rebri, rjave barve. DLM. Vel. 106x103x9 mm. PM Piran, inv. št. 2209.
- 55 Odlomek ostenja z vodoravnim ročajem z vrezanim vodoravnim globokim žlebom, rdeče barve. DLM. Vel. 116x101x10 mm. PM Piran, inv. št. 2031.
- 56 Tunelasti ročaj z delom ostenja, svetlo rjave barve. DLM. Vel. 64x81x10 mm. PM Piran, inv. št. 2205.
- 57 Trije odlomki ustja s trebuhom lonca z vtisi prstov, rjave barve. DLM. Vel. 140x82x10; 36x29x9; 105x112x11 mm. PM Piran, inv. št. 2387.
- 58 Odlomek ustja z ostenjem lonca, temno rjave barve. DLM. Vel. 117x147x13 mm. PM Piran, inv. št. 2659.
- 59 Dva odlomeka ustja lonca, svetlo sive barve. DLM. Vel. 62x29x10; 39x30x10 mm. PM Piran, inv. št. 2397.
- 60 Odlomek ostenja skodele, temno sive barve. DLM. Vel. 39x41x6 mm. PM Piran, inv. št. 2418.
- 61 Odlomek ostenja posode s pritrjenim vodoravnim plastičnim rebrom, rjave barve. Vel. 75x69x8 mm. PM Piran, inv. št. 2060.

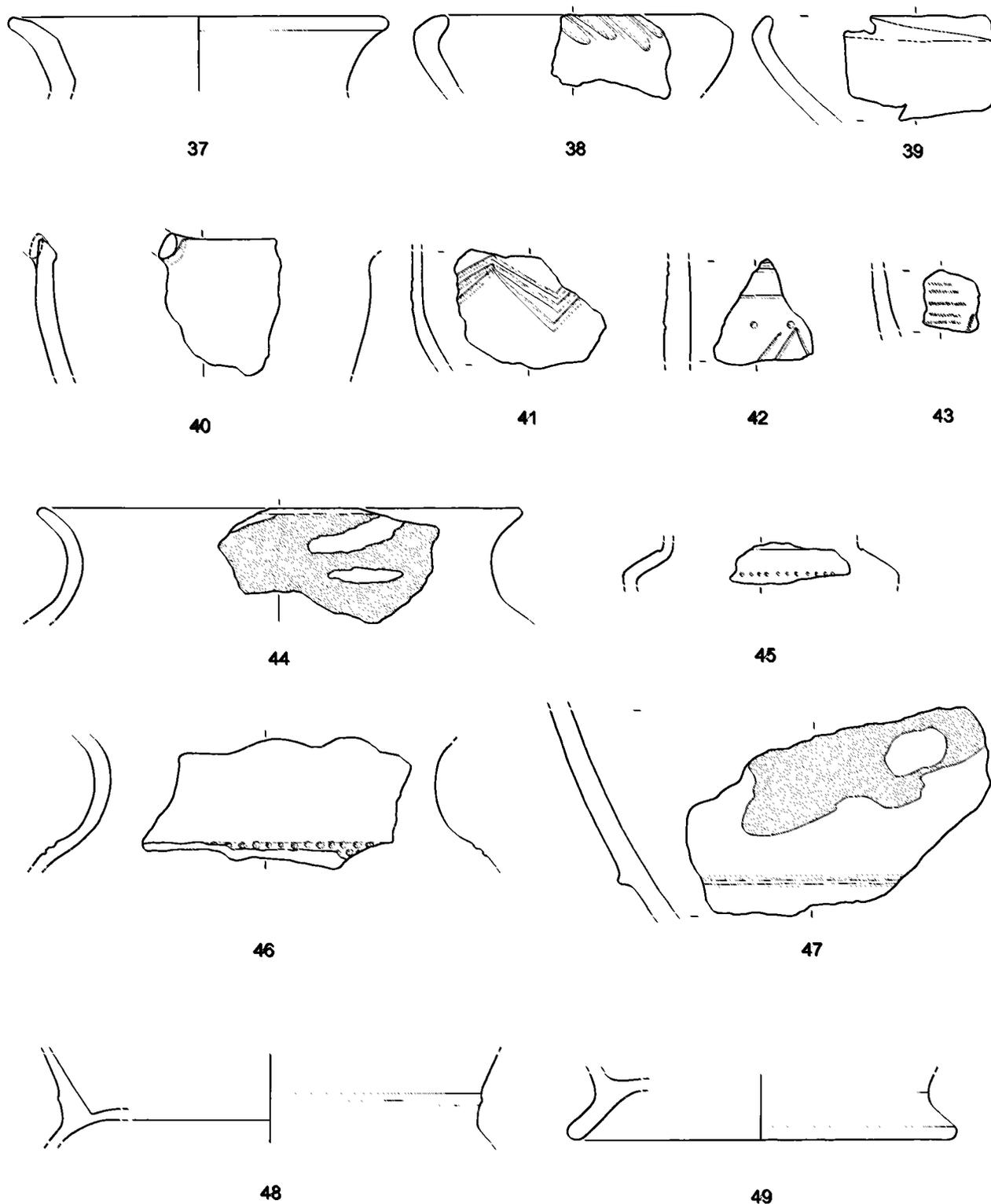
Sl. 4: 1–18, Sermin, izbor lončenine. M 1:3.

Fig. 4: 1–18, Sermin, selection of pottery. M 1:3.

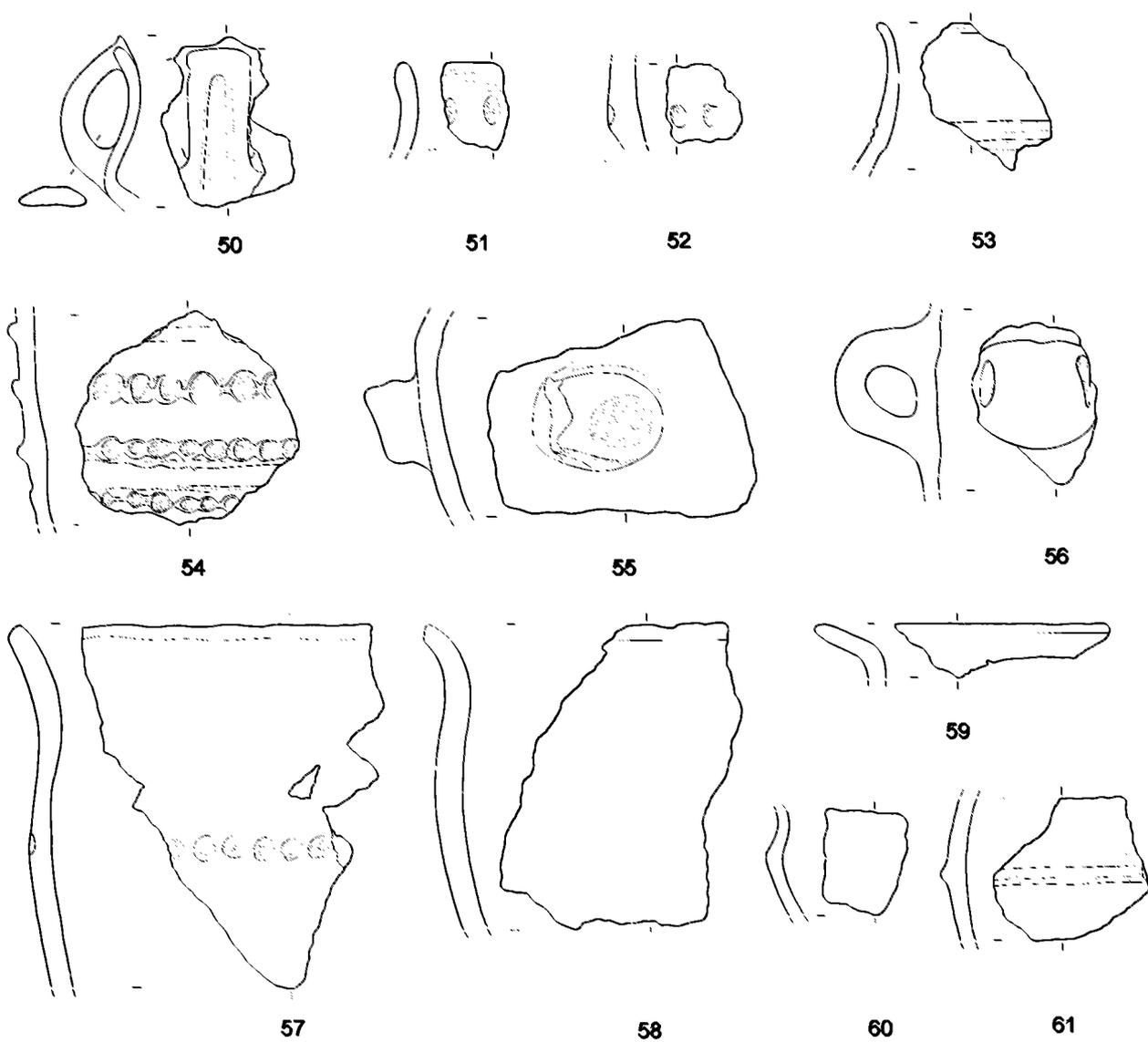
Sl. 5: 19–29, Sermin, izbor lončenine; 30–36, Kaštelir nad Kortami, izbor lončenine. M 1:3.

Fig. 5: 19–29, Sermin, selection of pottery; 30–36, Kaštelir nad Kortami, selection of pottery. M 1:3.

Sl. 6: 37–49, Kaštelir nad Kortami, izbor lončenine. M 1: 3.

Fig. 6: 37–49, Kaštelir nad Kortami, selection of pottery. M 1:3.

Sl. 7: 50–61, Piran, izbor lončenine. M 1: 3.
 Fig. 7: 50–61, Piran, selection of pottery. M 1:3.

THREE PREHISTORIC SETTLEMENTS FROM THE SLOVENIAN COAST.
REVISION OF EXCAVATED MATERIAL FROM SERMIN,
KAŠTELIR NAD KORTAMI AND PIRAN

Maša SAKARA SUČEVIĆ

University of Primorska, Science and Research Centre of Koper, Institute for Mediterranean Heritage, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 1
University of Primorska, Faculty of Humanities Koper, Department for Heritage Studies, SI-6000 Koper, Titov trg 5
e-mail: masa.sakara@zrs.upr.si

SUMMARY

This article will discuss three prehistoric sites on the Slovenian coast, two of which, Sermin and Piran, are situated on the coast, while the third, Kaštelir above Korte near Izola, is located further a few kilometres further inland.

Sermin and Piran were both hillside settlements that extended from the top of the range to the foothill situated by the sea. Kaštelir, on the other hand, is more typical of the region with settlement focused only at the summit of the hill; this mode of landscape use is known locally as castellier.

Sermin has been dated through pottery evidence from the Late Neolithic to the Early Roman period. The prehistoric periods are evidenced especially at the foothill, spanning from the Neolithic, Eneolithic, Bronze and Iron Age, while little material is known from the summit of the hill, which was probably settled during the Iron Age.

Kaštelir above Korte represents one of the largest castellieri in Slovenian Istria. The oldest ceramic evidence found herein has been dated to the Eneolithic and the enclave was occupied throughout the Bronze and Iron Ages until Roman times. The most significant artefact recovered from this site was an Apulian krater, the only such example excavated to-date within this region. This find, which probably belonged to a grave within the rampart, demonstrates the importance of the site during the 7th and 6th centuries BC.

The ceramic evidence from Piran points to a period of occupation spanning from the Eneolithic/Early Bronze Age through the Bronze and Iron Ages to Roman times. During the excavations undertaken in 1988, focussing specifically on the Piazza Vecchia, a nearly complete vessel, possibly an urn, was discovered. Two daggers are also noted from the site (Šinkovec, 1995), which, in combination with the find of the vessel (caveat: the identification of the vessel as an urn is open to debate), would support the interpretation that a necropolis was located on this site.

Owing to the revision of material from these three sites, the earliest settlement of the region and its importance throughout Prehistory can be presented, finally culminating in early Roman settlements along the coast and the inland.

Key words: Neolithic, Eneolithic, Bronze Age, Iron Age, settlements, *castellieri*, Sermin, Kaštelir above Korte, Piran

LITERATURA

Andrič, M. (2006): Papoče pollen core and holocene vegetation change in Northern Istria. V: Miracle, P., Forenbaher S. (ed.): Prehistoric herders of northern Istria, The archaeology of Pupičina peč. Monografije i katalogi, 14. Pulj, Arheološki muzej Istre, 31–62.

Bačić, B. (1957): Ilirsko žarno groblje u Kaštelu kraj Buja. Jadranski zbornik, 2. Rijeka – Pulj, 381–432.

Barfield, H. L. (1972): The First Neolithic Cultures of Northern Italy. Fundamenta, A/3, VII. Köln – Wien, Böhlau Verlag, 182–216.

Batović, Š. (1979): Jadranska zona. V: Benac, A. (ed.): Praistorija Jugoslavenskih zemalja, II, Neolitsko doba. Sarajevo, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Centar za balkanološka ispitivanja, 473–634.

Bernardini, F., Betic, A. (2008): Il sito di Zaule presso Trieste (Italia nord-orientale). Atti del convegno internazionale L'archeologia dei paesaggi costieri e le variazioni climatiche. Trieste, 8–10 novembre 2007 (v tisku).

Bressan, F. (1988–98): Le Valli del Natisone e la Kovačeva jama di Robič. Arheološki vestnik, 39–40. Ljubljana, 519–528.

- Boltin, E. (1958–59a):** Arheološke najdbe na Kaštelirju nad Kortami. *Arheološki vestnik*, 9–10/3–4. Ljubljana, 237–250.
- Boltin, E. (1958–59b):** Kaštelir nad Kortami. *Varstvo spomenikov*, 7. Ljubljana, 279.
- Boltin, E. (1958–59c):** Kaštelir nad Kortami. *Varstvo spomenikov*, 7. Ljubljana, 293.
- Boltin, E. (1960–61):** Kaštelir pri Dvorih. *Varstvo spomenikov*, 8. Ljubljana, 195.
- Boltin-Tome, E. (1967):** Poročilo o raziskovanjih na srednjem prečnem nasipu Kaštelirja pri Dvorih nad Izolo. *Arheološki vestnik*, 18. Ljubljana, 163–178.
- Buršič-Matijašič, K. (1994):** La ceramica a striature in Istria. *Atti della XXIX riunione scientifica, Preistoria e protostoria del Friuli-Venezia Giulia e dell'Istria*, 28-30 settembre 1990. Firenze, 247–260.
- Buršič-Matijašič, K. (1997):** Gradina Monkodonja, Tipološko-statistička obrada keramičkih nalaza srednjobrončanodobne istarske gradine Monkodonja kod Rovinja. *Monografije i katalozi*, 9. Pulj, Arheološki muzej Istre.
- Buršič-Matijašič, K. (1997):** Kameni blokovi na gradini Karaštak. *Histria Antiqua*, 3/1997. Pulj, 77–82.
- Buršič-Matijašič, K. (1998):** Gradina Monkodonja. *Monografije i katalozi*, 9. Pulj, Arheološki muzej Istre.
- Cardarelli, A. (1983):** Castellieri nel carso e nell'Istria: cronologia degli insediamenti fra media età del bronzo e prima età del ferro. V: *Preistoria del Caput Adriae*, *Atti del convegno internazionale*, Trieste, 19-20 novembre 1983. Trst, 87–126.
- Crismani, A. (2001):** I segreti della grotta di Nugla in Istria: le ricerche di Alberto Puschi e di Karl Moser. *Atti dei Civici Musei di Storia ed Arte di Trieste*, 18. Trst, 161–199.
- Crismani, A. (2002–2003):** A proposito della Carta archeologica dell'Istria: un'indagine nella grotta di Cernizza. *Atti dei Civici Musei di storia ed Arte di Trieste*, 19. Trst, 271–284.
- Cunja, R. (1992):** Zgodovinski oris arheoloških raziskav na Koprskem. *Annales*, 2/92. Koper, 67–86.
- Dular, J. (1999):** Most na Soči – naselje v zavetju rek. V: Božič, D., Dular D., Pavlin, P. (eds.): *Zakladi tisočletij: Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov*. Ljubljana, Modrijan, 109–115.
- Ferrari, A., Pessina, A. (1999):** Samardenchia- Cueis: contributi per la conoscenza di una comunità del primo neolitico. *Videm*, Museo Friulano di Storia Naturale.
- Flego, S., Rupel, L. (1993):** Prazgodovinska gradišča Tržaške pokrajine. Trst, Založništvo tržaškega tiska.
- Forenbaher, S. et al. (2003):** Pupičina Cave Pottery and the Neolithic Sequence in Northeastern Adriatic. *Atti della Società per la Preistoria e la Protostoria del Friuli-Venezia Giulia*, Trieste, XIV. Trst, 61–102.
- Forenbaher, S., Kaiser, T. (2006):** Iskopavanja u Pupičinoj peći. V: *Miracle, P. T., Forenbaher, S. (eds.): Pret-povijesni stočari sjeverne Istre*, *Arheologija Pupičine peći*. *Monografije i katalozi*, 14. Pulj, Arheološki muzej Istre, 163–224.
- Forenbaher, S., Miracle, P. (2006):** Pupičina Cave and the Spread of Farming in the Eastern Adriatic. V: *Miracle, P. T., Forenbaher, S. (eds.): Prehistoric Herders of Northern Istria, The Archaeology of Pupičina peć*. *Monografije i katalozi*, 14. Pulj, Arheološki muzej Istre, 483–530.
- Forenbaher, S., Vranjican, P. (1985):** Vaganačka pećina. *Opuscula archaeologica*, 10. Zagreb, 1–21.
- Gilli, E., Montagnari Kokelj, E. (1993):** La grotta dei Ciclami nel Carso Triestino (materiali degli scavi 1959–1961). *Atti della Società per la Preistoria e la Protostoria del Friuli-Venezia Giulia*, Trieste, VII. Trst, 65–162.
- Gilli, E., Montagnari Kokelj, E. (1994):** La Grotta delle Gallerie nel Carso Triestino. *Atti della Società per la Preistoria e la Protostoria del Friuli-Venezia Giulia*, Trieste, VIII. Trst, 121–194.
- Grahek, L. (2004):** Halštatska gomila na Hribu v Metliki. *Arheološki vestnik*, 55. Ljubljana, 111–206.
- Guštin, M. (1987a):** La Tène fibulae from Istria. *Archaeologia lugoslavica*, 24. Beograd, 43–56.
- Guštin, M. (1987b):** Appunti sulla fibula tardo-La Tène do tipo Nova vas. V: *Vitali, D. (ed.): Celti ed Etruschi nell'Italia centrosettentrionale dal V sec. a.C. alla romanizzazione*, *Atti del colloquio internazionale*, Bologna, 12–14 aprile 1985. Bologna, University Press, 543–549.
- Guštin, M. (ed.) (1989):** Koper med Rimom in Benetkami. Ljubljana, *Archaeologia lugoslavica*.
- Hänsel, B. et al. (1999):** Monkodonja – utvrđeno protourbano naselje starijeg i srednjeg brončanog doba kod Rovinja u Istri. *Histria Archaeologica*, 28. Pulj, 37–107.
- Horvat, J. (ed.) (1997):** Sermin, Prazgodovinska in zgodnjerimska naselbina v severozahodni Istri. *Opera Instituti Archaeologici Sloveniae*, 3. Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center SAZU.
- Karinja, S. (2005):** Kaj se skriva na morskem dnu? V: Žitko, D. (ed.): *Odprti k morju, 50 letnica Pomorskega muzeja "Sergej Mašera" Piran*. Piran, Pomorski muzej "Sergej Mašera", 48–49.
- Lonza, B. (1975–77):** Castellieri della Campagna di Capodistria: Il tumulo del M.S. Marco. *Atti della Società per la Preistoria e la Protostoria del Friuli-Venezia Giulia*, Trieste, 3. Trst, 133–154.
- Lonza, B. (1981):** La ceramica del castelliere degli Elleri. *Quaderno N. 4, Società per la Preistoria e Protostoria della Regione Friuli-Venezia Giulia*. Trst, "Italo Svevo".
- Marchesetti, C. (1903):** I Castellieri preistorici di Trieste e della Regione Giulia. Trst.
- Mihovilić, K. (1996):** Nezakcij, Nalaz grobnice 1981. godine. *Monografije i katalozi*, 6. Pulj, Arheološki muzej Istre.
- Mihovilić, K. (2001):** Nesactium, Prapovijesni nalazi 1900–1953. *Monografije i katalozi*, 11. Pulj, Arheološki muzej Istre.

- Montagnari Kokelj, E. (1994):** Il Carso triestino fra tardo neolitico e Bronzo antico. V: Atti della XXIX riunione scientifica, Preistoria e protostoria del Friuli-Venezia Giulia e dell'Istria, 28-30 settembre 1990. Firenze, 71–87.
- Montagnari Kokelj, E., Crismani, A. (1993):** La presenza di "vasi a quattro gambe" nel Neolitico del Carso triestino. *Aquileia Nostra*, 64. Aquileia, 9–66.
- Montagnari Kokelj, E., Crismani, A. (1996):** La grotta del Mitreo nel Carso triestino. Atti della Società per la Preistoria e la Protostoria del Friuli-Venezia Giulia X (1997). Trst, 7–98.
- Montagnari Kokelj, E. et al. (2002):** La grotta Cotariova nel Carso triestino (Italia Nord-Orientale), Materiali ceramici degli scavi 1950–70. *Aquilei Nostra*, 73. Aquileia, 37–190.
- Montagnari, E. et al. (2008):** I castellieri di Trieste tra entroterra e mare. V: Atti del convegno internazionale L'archeologia dei paesaggi costieri e le variazioni climatiche, Trieste, 8–10 novembre 2007 (v tisku).
- Pavlin, P. (1987):** Pomjan. *Varstvo spomenikov*, 29. Ljubljana, 250, 252.
- Petrić, N. (1979):** Introduzione alla Preistoria dell'Istria. Atti del Centro di Ricerche Storiche di Rovigno, IX. Pulj, 185–248.
- Poglajen, S. (2007):** Geografski informacijski sistemi v študijah rimskega podeželja: primer severozahodne Istre. Doktorska disertacija. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo.
- Sakara Sučević, M. (2004):** Kaštelir, Prazgodovinska naselbina pri Novi vasi / Brtonigla (Istra). Koper, Založba Annales.
- Snoj, D. (1992):** Sermin. *Varstvo spomenikov*, 34. Ljubljana, 91–106.
- Snoj, D., Novšak, M. (1992):** Piran. *Varstvo spomenikov*, 34. Ljubljana, 268–272.
- Stokin, M. (1990):** Piran. *Arheološki pregled* 29, 1988. Ljubljana, 181–183.
- Stokin, M. (2004):** "Piazza Vecchia" v Piranu. V: Guštin, M. (ed.): Srednjeveška in novoveška keramika iz Pirana in Svetega Ivana. Koper, Založba Annales, 31–33.
- Stokin, M., Josipovič, D. (1997):** Zaščitna raziskovanja, Uvod. V: Horvat, J. (ed.): Sermin, Prazgodovinska in zgodnjerska naselbina v severozahodni Istri. Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za arheologijo, 19–21.
- Stokin, M., Karinja, S. (2004):** Rana romanizacija i trgovina u sjeverozapadnoj Istri s naglaskom na materialnoj kulturi. *Histria Antiqua*, 12/2004. Pulj, 45–54.
- Svetličič, V. (1997):** Drobne najdbe. V: Horvat, J. (ed.): Sermin, Prazgodovinska in zgodnjerska naselbina v severozahodni Istri. Opera Instituti Archaeologici Sloveniae, 3. Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za arheologijo, 31–56.
- Svoljšak, D. (1977):** Abitato preistorico a Most na Soči. V: Atti del convegno di studi, L'età del bronzo e del ferro nell'Isontino, Palazzo Attems, Gorizia 24 giugno 1997. Gorica, 23–37.
- Šašel, J. (1992):** Koper, Koper med Rimom in Benetkami. V: The towns, settlements and topography of the Northern Adriatic, Eastern alpine and Western Balkan Regions, Opera selecta. Ljubljana, 680–689.
- Štrajhar, M. (2006):** Topolovec. *Varstvo spomenikov*, 39-41. Ljubljana, 222–223.
- Šinkovec, I. (1995):** Katalog posameznih najdb. V: Teržan, B. (ed.): Depojske in posamezne kovinske najdbe bakrene in bronaste dobe na Slovenskem I. Katalogi in Monografije, 30. Ljubljana, 29–127.
- Tra Sile e Tagliamento (1996):** La protostoria tra Sile e Tagliamento, Antiche genti tra Veneto e Friuli. Katalog razstave, Concordia Sagittaria, 14 sett.–10 nov. 1996, Pordenone, 23 nov. 1996 – 8 gen. 1997. Padova.
- Turk, I. et al. (1993):** Podmol pri Kastelcu – novo večplastno arheološko najdišče na Krasu, Slovenija. *Arheološki vestnik*, 44. Ljubljana, 45–96.
- Uomini e orsi (1997):** Uomini e orsi. Katalog razstave, Trieste – Palazzo Costanzi Piazza Piccola 29. novembre 1997 – 25 febbraio 1998. Trst.
- Vitasović, A. (2005):** La cultura dei castellieri sulle isole Brioni, in Carlo Marchesetti e i castellieri 1903-2003. Atti del Convegno Internazionale di Studi, Castello di Duino (Trieste), 14–15 novembre 2003, Trieste. Trst, 409–418.
- Žbona Trkman, B., Svoljšak, D. (1981):** Most na Soči 1880–1980 – sto let arheoloških raziskovanj. Katalog razstave. Nova Gorica.
- Zatunić, R. (2007):** More Recent Archeological Research on the Prehistorical Site of St. Mihael – Bale. *Histria Antiqua*, 15/2007. Pulj, 457–472.